

SZABÓ GERGELY – SZABÓ NIKOLETT – KŐSZEGI ÁRON

Nyelvi ideológiák kisebbségben

Példák Katalóniából, a Csallóközből és Budapestről¹

GERGELY SZABÓ—NIKOLETT SZABÓ—ÁRON KŐSZEGI

Linguistic Ideologies in a Minority. Examples From Catalonia, Csallóköz and Budapest

Keywords: critical sociolinguistics; language ideologies; late capitalism; pride and profit; comparative qualitative studies

---

DOI: <https://doi.org/10.61795/fssr.v26y2024i2.05>

1. Bevezetés

A kvalitatív szemléletű kritikai szociolingvisztika olyan nyelvi természetű problémák hátterének a feltárására vállalkozik, amelyek széles körű társadalmi kérdésekre vezethetők vissza, és így a társadalom egészét érintik. (Bodó–Heltai 2018) Ilyen kérdés például az, hogy milyen eszmerendszerek határozzák meg a kortárs közgondolkodást – akár akkor, amikor a nyelvekkel kapcsolatos döntésekről, stratégiákról van szó. Ezeknek a stratégiáknak a vizsgálata sokat tárgyalt kérdés kisebbségi kontextusokban. (I. Kontra és Saly [szerk.] 1998) Tanulmányunk három ilyen kontextus összehasonlítását valósítja meg: egy diaszpórikus csoporttét, egy őshonos nemzetiségét és egy szexuális kisebbségét. Az összehasonlítás alapját a három vizsgálati terepen megmutatkozó nyelvi ideológiák adják.

A tanulmányban bemutatott vizsgálat tehát egyben módszertani kísérlet is arra vonatkozóan, hogy lehetséges-e különböző szerzők által megvalósított kvalitatív vagy etnográfiai jellegű kutatások eredményeinek összevetése. A különálló esetekként kezelt vizsgálatok közül az első a diaszporizáció kortárs nyelvi jellemzőivel foglalkozott katalóniai magyarok körében (a továbbiakban: katalóniai vizsgálat; Szabó G. 2022a). A második dél-szlovákiai, azon belül csallóközi fiatal felnőttek nyelvekről alkotott elkép-

---

1 Köszönettel tartozunk Bodó Csanádnak és névtelen bírálónknak a tanulmány korábbi változatához fűzött tanácsaiért. A tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

zeléseit elemezte (a továbbiakban: csallóközi vizsgálat; Szabó N. 2023). A harmadik egy magyarországi szexuális kisebbségeket megszólító, Budapesten szerkesztett magazin, a *Humen* nyelvi és nemi sajátosságait vizsgálta (a továbbiakban: budapesti vizsgálat; Kőszegi 2022a, 2022b). Ezen vizsgálatok összehasonlításának a kérdése tehát, hogy az egyes kisebbségi kontextusok érintettjeinek a nyelvekkel kapcsolatos stratégiáit miképpen határozzák meg különböző eszmerendszerek. Az összehasonlítás során a nyelvi ideológiáknak azokat a rétegeit vetettük össze, amelyek a beszélők számára (nyelvi) cselekvésbe fordíthatók át, és ennek az összehasonlításnak eredményeként ezeket a büszkeség–haszon, valamint a névtelenség–hitelesség tengelyek mentén mutatjuk be.

A tanulmány következő fejezetében a nyelvi ideológiák elméletét tárgyaljuk, külön részletezve és példákkal magyarázva a büszkeség és a haszon, valamint a névtelenség és a hitelesség kérdéseit. (Bodó 2017) Ezt követően az egyes vizsgálatok módszertanát mutatjuk be egyedileg, majd azt, hogy milyen szakirodalmi előzményekre alapozva végeztünk összehasonlítást a vizsgálatok fő állításai között. (Réger 2002/1990; Kosmützky et al. 2020) A tanulmány elemző részében szintén vizsgálatról vizsgálatra haladunk annak feltárásában, hogy az egyes kutatási helyszíneken milyen szerepet töltenek be a büszkeség és a haszon koncepciói, végül pedig arra vonatkozó összehasonlítást teszünk, hogy a haszon és az anonimitás összefonódása mindhárom terepnek jellemzője.

2. A nyelvi ideológiák kutatása: büszkeségtől a névtelenségig

A nyelvi ideológiák kutatása, amely kutatási irányhoz jelen tanulmány is kapcsolódik, a társas létformák és a beszélés formái közötti közvetítő kapcsolatokat vizsgálja. (Bodó 2016, 12. p.) A nyelvi ideológiák vizsgálata az amerikai nyelvészeti antropológia hagyományaira vezethető vissza. Képviselői közül elsőként a fogalmat Michael Silverstein (1979) a nyelvről alkotott metanyelvi értékítéletek halmazaként definiálta, a magyar nyelvű szakirodalom leggyakrabban idézett fogalom meghatározása azonban Susan Gal nevéhez kötődik, aki szerint a nyelvi ideológiák „gondolatok arról, hogy mire jó a nyelv, mit jeleznek az egyes nyelvi formák azokról az emberekről, akik ezeket használják, illetve egyáltalában miért vannak nyelvi különbségek”. (Gal 2002, 197. p.; fordítás: Laihonen 2011, 20. p.) Gal kiindulópontja alapján minden beszélőnek, köztük a nyelvész kutatóknak is vannak ideológiáik, folytatnak ideológiai megmunkálást, amelynek az a következménye, hogy sosem beszélhetünk teljesen semleges vagy ideológiamentes nézőpontról. (I. Sebők 2017, 39–40. p.; Bodó et al. 2023) Ahogyan azt Gal később társszerzőjével, Judith T. Irvine-nal (2019, 1. p.) megállapítja, „[a] nyelvről tett állítások sohasem csak a nyelvről szólnak – és sohasem csak állítások.” (fordítás: Szabó–Bodó 2020, 46. p.) Noha a magyar nyelvű irodalomban meghatározó egy, a nyelvi ideológiákat azonosító és leíró megnevezésük alapján rendszerező megközelítés (Lanstyák

2017, 2023), a fenti idézet alapján azonban ebben a tanulmányban azt helyezzük a kutatás előterébe, hogy ezek a nyelvről alkotott gondolatok hogyan válnak közösségivé és hogyan hatják át a közösség nyelvvel, nyelvekkel kapcsolatos döntéseit. Bodó Csanád ehhez hasonló álláspontra helyezkedik, amikor azt állítja, hogy a „változásokra érzékeny ideológiakutatás az egyéninek a közösségivé válásáról is számot ad, azaz érdeklődik az egyéni vélekedéseknek a diszkurzív folyamatok során közösségi ideológiává alakulása iránt”. (Bodó 2016, 11. p.)

E tanulmányban olyan fogalompárok mentén végzünk összehasonlításokat, amelyek egyfelől mindhárom vizsgálati helyszínen relevánssá váltak a terepmunka során, másfelől pedig jelentősen meghatározzák a kisebbségi kontextusokban végzett kutatásokról szóló szakirodalmat. Az egyik ilyen nyelvi ideológiai fogalompár a büszkeség és a haszon, amelyek megragadására mind etnikai (pl. Dlaske 2014, Tuktamysheva–Kirillova 2023), mind szexuális (pl. Milani–Levon 2016, Comer 2022) kisebbségek esetében történt kísérlet. Ezt az elméletet először Monica Heller és Alexandre Duchêne (2012) fejtette ki egy tíz eseteleírást tartalmazó tanulmánykötetben a büszkeség és a haszon nyelvi ideológiáinak közösségivé válásáról a késő kapitalizmusban. (Duchêne–Heller [eds.] 2012) A bevezető tanulmány e fogalompár ideológiai diskurzusainak hatását abban ragadja meg, hogy ezek hatják át azokat a döntéseket, amik azzal kapcsolatosak, hogy az emberek miért beszéljenek, tanuljanak egy adott nyelvet, vagy akár hogy fizessenek azért, hogy egy bizonyos nyelvet hallhassanak. (Heller–Duchêne 2012) E kettő közül a büszkeség ideológiája a modern nemzetállam terméke, így az olyan nemzeti szimbólumokat, mint például a zászló, a nyelv vagy az irodalom a büszke állampolgári érzület kifejezőeszközeiként kezeli, a nyelvi kultúrát pedig az identitás és a hagyomány megőrzése szempontjából tartja fontosnak. Ezt egészíti ki a késő kapitalizmus korában a nyelvet és a kultúrát gazdasági értelemben kezelő, és így azokat áruvá tevő haszon-diskurzus, amely nem váltja fel a büszkeség diskurzusát, hanem azzal összefonódó komplex viszonyt hoz létre. (l. még Pachné Heltai 2020, 30–31. p.) A szerzők saját terepmunkájuk során szerzett tapasztalataikból is hoztak fel példákat annak illusztrálására, hogy hogyan jelent meg egyes egyedi kontextusokban a haszon és a büszkeség ideológiai diskurzusának összefonódása. (Heller–Duchêne 2012, 1–3. p.) Az 1990-es években a kanadai Ontario területén például a francia kisebbségi nyelv beszélőit a helyi aktivisták arra buzdították, hogy legyenek büszkék frankofón identitásukra, és vegyenek részt az ehhez kapcsolódó helyi gyakorlatokban. Egy újonnan megjelent gazdasági szervezet azonban másfajta érvelést használt: olyan munkahelyek teremtéséről kezdtek beszélni, amelyek a hozzáadott értéket látják a többnyelvűségben, és amely így hozzájárul a térség „életképességéhez”.

Ugyanarra a fogalompárra alapoz több későbbi esettanulmány is. Dlaske (2014) például egy számi kézműves esetére alapozva arra mutatott rá, hogy a haszon felé történő elmozdulás a büszkeség számára is új utakat nyithat: a kézműves számára ugyanis is a hagyománytól eltérő, de számisághoz és számi nyelvhez kapcsolódó termékek

készítése a kreativitás terepévé vált. Tuktamysheva és Kirillova (2023) a tatár kisebbség esetében arra a következtetésre jutott, hogy a büszkeség ideológiája meghatározó a tatár identitás szempontjából, ez azonban nem elegendő a nyelv megőrzéséhez a számukra. Ennek oka, hogy a beszélők úgy érzik, a gazdasági értelmében vett hasznot is meg kell találniuk a nyelvben, például az olyan nyelvet áruvá tevő gyakorlatok során, amikor a turizmusban használják fel a tatár nyelvhez kapcsolódó erőforrásokat (a témában I. még diaszpórikus kontextusban Curdt-Christiansen–Huang 2021; Bürki 2022).

A jelen tanulmány szempontjából a másik fontos, európai közgondolkodást meghatározó ideológiai állítás a nyelvi autoritás kérdésköre (Gal–Woolard 2001), amely gyakran dichotómiát képez az anonimitás (névtelenség) és az autenticitás (hitelesség) ideológiái között, különösen többnyelvű kisebbségi kontextusokban. (Bodó 2017) Ahogy Kathryn Woolard fogalmaz, az anonimitás nyelve „semleges kommunikációs eszköz, amely senkihez sem tartozik konkrétan, és így mindenki számára egyformán elérhető”, míg az autenticitás ideológiája alapján a hiteles nyelv „egy közösség vagy egy beszélő lényegi természetében gyökerezik és közvetlenül azt fejezi ki”. (Woolard 2016, 7. p.; fordítás tőlünk) A kisebbségi nyelvek ez alapján olyan autentikus nyelvek, amelyek ikonikusan emberek egy csoportjához kötődnek. A kisebbségi nyelvek támogatói ebben az értelemben paradox helyzetben vannak: céljuk egy autentikus nyelv anonim nyelvvé alakítása, például azáltal, hogy a kívülállókat arra ösztönzik, hogy ők is a nyelv beszélőivé váljanak, de ha ez megtörténik, gyakran a nyelv „hiteltelen” beszélőinek tekintik őket, mivel nem osztoznak az alapvetőnek tekintett (etnikai, rasszhoz kapcsolódó vagy nemzeti) identitásban.

Katalónia példáján bemutatva az anonimitás és az autenticitás ideológiáit, a régiót az 1980-as évekig szigorú etnolingvisztikai megkülönböztetés jellemezte: a kasztíliai (spanyol) nyelv anonim nyelv volt, hiszen ez volt a mindenki közös hangjaként értelmezett nyelv szerte az országban, míg a katalánul való megszólalás egyértelműen jelölte a beszélőnek a katalán etnikai kisebbséghez való tartozását. Több tanulmány is mellett érvel azonban, hogy az 1975-ben lezáruló Franco-diktatúrát követő időszakban ez a különbségtétel megváltozott. (Woolard–Frekko 2013) Joan Pujolar és Isaac González (2013) például azt állítják, hogy a megreformált katalán oktatási rendszernek köszönhetően a beszélők közötti fent említett hagyományos etnolingvisztikai határok elmosódtak. Más vizsgálatok azonban a 21. századi megnövekedett migráció egyik következményeként azt látják, hogy ezek a határok a bevándorlók körében gyakran újratemelődnek, azaz főként a spanyolra tekintenek anonim nyelvként. (Fukuda, 2017; Cagliutuncigil, 2018; Massaguer Comes, 2022)

A nyelvideológia-kutatás tehát a nyelvi különbségek társadalmivá válásáról szól, emiatt e nyelvi különbségek társadalmi életre kifejtett hatása különböző kisebbségek vonatkozásában kiemelt jelentőséggel bír e területen. (Bodó, 2016, 17–18. p.) E tanulmányban a fent említett és a különböző kisebbségekhez kapcsolódó nyelvi-társadalmi

különbségeket bemutató szakirodalomban bevett két ideológiai fogalompár, a büszkeség és a haszon, valamint az anonimitás és az autenticitás kérdéseit járjuk körül három különböző kisebbségi kontextust összehasonlítva.

3. Módszerek: egyedi esetektől az összehasonlításig

Az e tanulmányban bemutatott három vizsgálat egymástól eltérő, de hasonló elméleti alapokon nyugvó módszertant követett. A katalóniai vizsgálat egy 2018 és 2022 között zajlott etnográfiai alapú, kritikai szociolingvisztikai kutatás volt (Szabó G. 2022b), amely arra a kérdésre kereste a választ, hogy az első generációs bevándorló katalóniai magyarok körében a kortárs körülmények között milyen módon zajlik a diaszporizáció szociolingvisztikai folyamata. A kutatás módszerei magukban foglaltak résztvevői megfigyeléseket, egyéni interjúkat, online és személyes fókuszcsoportokat, valamint dokumentumelemzéseket. A terepmunka során az első szerző összesen két és fél évig tartózkodott Katalóniában terepmunka céljából, ez idő alatt 75 órányi hanganyag készült. A kutatás a 2020-ban beállt társadalmi körülmények (így a járványhelyzet, lezárások, izoláció) miatt kollaboratív technikákat is alkalmazott, amelynek részeként a kutatás kulcsrésztvevőivé vált személyek a végső kutatási témák, kérdések megfogalmazásába is bevonódhattak (I. Szabó G. 2024), megvalósítva ezzel a részvételiség bizonyos fokát. (Heltai 2021) Ennek a reflexív közös munkának az eredményeként az elemzés egyik része kifejezetten azt tárgyalta, hogy milyen módon és milyen okokból (nem) válnak katalán beszélővé az újonnan érkező magyarok (I. Szabó G. m.e.). Jelen tanulmányban erről az alvizsgálatról lesz szó a teljes kutatásból.

A csallóközi vizsgálat szintén etnográfiai szemléletű felfedező kutatás volt, amely 2020 augusztusában kezdődött és fél éven át tartó együttműködésen alapult a tizenegy résztvevővel. A kutatás célja annak a feltárása volt, hogy milyen tényezők határozzák meg a csallóközi kisebbségi magyarok nyelvekkel kapcsolatos döntéseit. A résztvevők fiatal felnőttek voltak, többségük egyetemi hallgató, akikkel az együttműködést többszínű etnográfiai terepmunka alapozta meg, (Lajos 2015) amelynek a Covid-járvány eredményezte korlátozások miatt online felületekre is ki kellett terjednie. (Vö. Barabás–Fazakas 2020) A kutatási anyagok tehát nem egyszeri adatközlésen alapulnak, hanem többszöri fókuszcsoportos és egyéni reflexív interjúkon egyaránt. A tanulmány második szerzője az egyéni reflexív interjú előtt eljuttatta a kutatás eredményeit a résztvevőknek, akiknek így lehetőségük nyílt a visszacsatolásra. A velük történő kollaboráció egyrészt növelte a kutatás eredményeinek érvényességét, másrészt a részvételük által lehetőség nyílt a kutatás során létrejövő közös tudás hasznosulására.

A budapesti vizsgálat a maszkulinitás konstrukciónak megismerésére vállalkozott egy tematikus magazinban, a *Humenben*. A kutatás korpusztámogatott kvantitatív és kvalitatív elemzéseket is alkalmazott, arra a feltevésre építve, hogy a többféle módszertan használata árnyaltabbá teszi a vizsgálatot. (Baker–Levon 2015) A tanulmány har-

madik szerzője a *Humen* 2019. évi évfolyamából hozott létre egy 200 ezer szópéldányból álló korpuszt a Lancsbox 4.0 (Brezina et al. 2018) segítségével. Ezt kiegészítette a reklámokból álló, nyelvi és vizuális elemeket egyaránt tartalmazó adatbázissal. A kvalitatív nyelvi elemzések fókuszában a nyelvi választások álltak, valamint az ezekben megragadható nemmel és szexualitással kapcsolatos diskurzusok – ebből a részvizsgálatból jött létre az a büszkeség és a haszon ideológiáira épülő elemzés, amelyet ebben a tanulmányban bemutatunk. Ezen kívül a harmadik szerző a *laptulajdonossal* is készített két interjút, amelynek a fentiekhez hasonlóan célja volt a visszacsatolás biztosítása.

Kétségtelen, hogy különböző kontextusokon átívelő kutatásokat azonos módszerrel, ugyanazon kiinduló kutatási kérdések mentén végrehajtott vizsgálatokon szokás megvalósítani, mert ezek az azonosságok könnyen teremtik meg az összemérhetőséget. Azonban a kvalitatív szempontú vizsgálatok összehasonlítása sem példa nélküli, sőt, a nyelvészeti antropológiában kifejezett hagyománya van. Így az összehasonlíthatóság kérdésében mintaként Réger Zita *Utak a nyelvhez* című munkájára tekintünk. (Réger 2002/1990) E munkának az egyik fejezete, az *Eltérő utak a nyelvhez* a nyelvi szocializációnak a lehetséges formáit és a beszédműfajokhoz való viszonyát öt különböző eseten mutatja be öt közösség antropológiai leírásához visszanyúlva. Ezek a közösségek a kalulik Pápua Új-Guineában, a szamoák, a tractoni feketék, a roadville-i fehér munkások és az észak-magyarországi többnyelvű cigányok voltak. Réger összehasonlító vizsgálata módszertanilag arra mutat rá, hogy kvalitatív természetű kutatások összevetése nemcsak lehetséges, de bizonyos mélyebb társadalmi struktúrák és a nyelv kulturális beágyazottságának megértéséhez szükséges is. Ilyen kulturális beágyazottságként tekintünk a nyelvi ideológiákra is. Az összehasonlítás végrehajtásakor tehát olyan módszertani keretre támaszkodtunk, amely az összehasonlítási szempontokat nem alapfeltételként, hanem eredményként kezeli – ezen a megoldáson alapul a kvalitatív komparatív vizsgálatok egyik ága is, (Kosmützky et al. 2020) hiszen a három szerző saját egyéni kutatása közben született meg az a felismerés, hogy az elméleti fejezetben bemutatott ideológiai keretek határozzák meg saját kutatási kontextusukat. Az egyes vizsgálatokat tehát egyedi esetekként kezeljük (azok összehasonlíthatóságához I. Schmidt 2022, 20–25. p.), amelyek a kutatási kérdésekre vonatkozó egyedi állításokkal rendelkeznek. (Heller et al. 2018, 116–120. p.) Az e dolgozatban bemutatott összehasonlítás pedig így a vonatkozó állítások összevetésén, „transzferálásán” alapul. (Duff 2008, 51–52. p.) Ezt az összevetést úgy valósítjuk meg, hogy a különálló tanulmányokban (Kőszegi 2022a, 2022b; Szabó G. 2022a, megjelenés előtt, Szabó N. 2023) már publikált kutatási eredmények új, a nyelvi ideológiákra fókuszáló összegzését mutatjuk be, kiegészítve azt pár kiemelt példával.

A tanulmányban bemutatott összehasonlító módszertan kísérleti jellegű, így természetesen számos korlátja van. Nem törekedhet teljességre, hiszen az egyes bemutatott vizsgálatok sem szólnak a teljes csoportról. Ezért fontos megemlíteni, hogy a

katalóniai magyar diaszpórikus csoport e tanulmányban történő rövid bemutatása csak a fogadó ország nyelveire vonatkozott, a magyarról nem eshetett szó (de ahhoz I. Szabó G. 2023). A csallóközi vizsgálat csak fiatal felnőtteket, azon belül is a városi tanult réteget szólaltatta meg. A budapesti vizsgálat pedig médiareprezentációkat helyezett a középpontba, ahol a haszon nézőpontja inherensen jelen van. Az összehasonlítás azért sem törekedhet teljességre, mert a transzferálható állítások természetesen leegyszerűsítőek lesznek mindig. Emiatt egy ilyen tanulmányban nincs tér bemutatni az egyes vizsgálatok szélesebb kutatási kontextusát; például a dél-szlovákiai kutatásnak gazdag szakirodalmi előzménye van más különböző perspektívákból megszólalva (a teljesség igénye nélkül I. Pintér 2009; Misad 2019; Simon–N. Varagya 2022), e cikkben most mégsem fogjuk a csallóközi tanulmány ebbéli beágyazottságát részletezni. Az említett korlátok mellett is célszerűnek gondoljuk ilyen összehasonlító vizsgálatokat végezni, mert azok szélesítik a szociolingvisztikai perspektívát, és rámutatnak arra, hogy az elemző fejezetben tárgyalt eszmerendszerek társadalmi kontextusról kontextusra hasonlóképp működhetnek. (I. Gal–Irvine 2019) Fontos azonban hangsúlyozni, hogy az összehasonlítás nem általánosítható minden kisebbségi kontextusra, hatóköre csak az egyes vizsgálatokra terjed ki.

4. Elemzés

A továbbiakban egyenként mutatjuk be a katalóniai, a csallóközi és a budapesti vizsgálat eredményeit úgy, hogy először az összehasonlításra szánt állítást fogalmazzuk meg, majd pedig a kutatási kontextus rövid, teljességre nem törekvő bemutatását követően egy-egy illusztratív példát és annak elemzését fejtjük ki a rendelkezésre álló elemzésből. Ezek a kiemelt példák nem alkalmasak a teljes kép felvázolására, arra csak a különálló tanulmányok részletes kifejtései képesek – ugyanakkor rámutatnak arra a széles skálára, amin a lehetséges egyedi előfordulások mozognak. A fejezet végén arra térünk ki, hogy milyen következtetés vonható le az egyes kisebbségi kontextusok összehasonlításából.

4.1. A katalóniai vizsgálat

A katalóniai magyar diaszpórikus csoportok vizsgálatának egyik állítása, hogy a 20. századi migrációtól eltérően, az újonnan Katalóniába érkező magyarok körében a katalán nem válik általánosan se a haszon, se a büszkeség nyelvvévé a (kasztíliai) spanyollal szemben.

Ebből a megfogalmazásból látszik, hogy bizonyos mértékű eltolódás érzékelhető a katalóniai magyarok diaszporizációs folyamataiban. A Magyarországról Katalóniába történő migráció az Európai Unióhoz, valamint a schengeni egyezményhez való csatlakozás után gyorsult fel. A katalán statisztikai hivatal, az Institut d'Estadística de Catalunya

adatai szerint a tartományban élő magyarok száma az ezredfordulóig nem érte el a 100 főt (IdesCat 2021), ez a maréknyi ember azonban már 1987-ben létrehozta a Katalán–Magyar Kulturális Egyesület nevű diaszpóraszervezetet. (Szabó G. 2023) Az évtizedek óta Katalóniában élő magyarokkal végzett terepmunka azt mutatta meg, hogy ezen diaszpórikus beszélők számára a katalán nemzettel és nyelvvel való azonosulás több szintéren is megvalósulhat, akár a katalán nyelv beszélőjévé váláson keresztül, akár a magyar nyelvű megszólalásokba illesztett explicit identifikációkkal. Utóbbira ad példát a következő interjúrészlet, amelynek szereplője, Hilda (a tanulmányban használt nevek álnevek) az 1980-as években érkezett Katalóniába katalán férje miatt.

(1) mi katalánok vagyunk, én is katalán vagyok, és jó, hogy magyar vagyok, de az rég volt már, meg attól függetlenül, hogy évente o- évente hazajárok többször, de mi katalánok vagyunk, és ténylegesen függetlenségj ő politikát követjük. és nagyon kibasznak velünk nagyon sokszor (#nevet), bocsánat

(Hilda)

E rövid részletben Hilda több alkalommal is hasonló nyelvi erőforrásokra támaszkodott: narratíváját (először többes, majd egyes szám) első személyű ragozással horgonyozta le, hogy ezzel fejezze ki az adott interakcióban a katalán nemzeti és függetlenségpárti politikai elköteleződését. A nevetés és bocsánatkérés kíséretében kimondott obszcén megnyilvánulás is ezt erősítette meg: a spanyolországi központi politikáról nyilatkozott negatívan, általában belehelyezkedve a katalán mi-perspektívába. Ez a fajta álláspont abban is megmutatkozott, ahogy Hilda bevallása szerint a családi élete mellett a munkahelyén is a katalánt részesíti előnyben a spanyollal szemben amellet is, hogy mindkét nyelvet hasonlóan magas szinten ismeri.

A katalán társadalomba való integrációnak ez a formája azonban nem minden magyar számára vált kívánatossá a későbbiekben, és nem is mindenki számára lett volna elérhető. Ami itt a büszkeség és a haszon ideológiai szempontjából fontos, az az, ahogyan az újonnan érkezők megfogalmazták azt, hogy ők miért nem tudnak vagy akarnak hasonló módon eljárni. Ezek az érvelések ugyanis általában a praktikusság és a hasznosság fogalmaihoz kötődnek. Azzal együtt, hogy jelentős részük tudatosan törekedett arra, hogy a spanyol és a katalán nyelvet egyaránt elsajátítsa valamilyen szinten, többségük a spanyolt részesítette előnyben, és ezt tudatos, gazdasági érvekkel megalapozott döntésként értelmezte (l. Szabó m.e.). A következő idézet egy negyvenes években járó, tíz évig Barcelonában tartózkodó férfival készített interjúból származik, akinek az interjú időpontjában nemrég született gyermeke.

*(2) Miki: én nem szeretném a gyerekeket egy- egy katalán nyelvű oviba vagy később alapfokú iskolába íratni, mert azt nem tartom annyira praktikusnak
Gergely: mhm a praktikus alatt mi- mire gondolsz?*

Miki: *hát arra, hogy meg lehet tanulni azt a nyelvet, amit beszél nem tudom az a pár millió ember, de annyira nincsen nagy haszna, aki tud katalánul, az tud spanyolul is*

Gergely: *aha, aha*

Miki: *tehát olyan haszna nincs, hogy- hogy valakivel csak katalán nyelven érteted meg magad. meg nyilván sokkal fontosabb, hogy ő ha már idegen nyelv, akkor persze az angol legyen neki inkább nagyon jó*

Miki megnyilatkozásai a „self-made” beszélő ideálját és egyfajta elit többnyelvűséget vetítettek elő a gyermeke számára. A self-made beszélőt a vonatkozó szakirodalom ugyanis a neoliberais korszellem termékeként tételezi, (Martín Rojo 2019) és egy olyan nyelvtanulói ideált ért rajta, aki a nyelvi készségek fejlesztésének célját abban látja, hogy jobb és értékesebb munkavállalóvá válhasson a globális munkaerőpiacon. Noha Miki általánosságban beszélt nyelvtudások praktikusságáról és hasznosságáról, ezeket az ideológiákat átültette a gyermeke elképzelt igényeire is. A gyermek jövőbeni nyelvtanulási tevékenységével kapcsolatos elvárásairól szóló mondatai a nemzetközi munkaerőpiacon való versenyképességhez kapcsolódó költség-haszon számításából merítettek: az idegen nyelvek közül a gyermeknek a katalán helyett az angolra kellene összpontosítania. A katalán elutasításának indokaként a praktikusság is felmerült: az az érv, hogy a katalánul beszélők spanyolul is tudnak (tehát nem lehet köztük és spanyolul tudók között kommunikációs szakadék), széles körben elterjedt diskurzus volt mind e vizsgálat adataiban, mind más kutatások eredményeiben (I. Fukuda 2017). A spanyol nyelv anonimitását az is aláhúzza, hogy ebben az interakcióban fel sem merült, hogy azon a nyelven nem tudna valaki, például Miki gyermeke.

A katalóniai vizsgálatból tehát azt láthatjuk, hogy az elméleti részben említett anonimitás–autenticitás tengelyen a Katalóniában élő magyarok számára a katalán nyelv továbbra is a katalán etnicitás hiteles hangját jelképezi, míg a spanyol mindenki hangjaként értelmeződik. Ezek az ideológiák pedig a diaszporizációs folyamatokban is szerepet játszanak. Egyrészt a katalán sokkal kevésbé tud már a büszkeség nyelvvé válni a katalóniai magyarok egésze számára, mint korábban. Másrészt pedig az angol mellett a spanyol az a nyelv, amelyhez a haszon koncepcióját kapcsolják, és ezért válik a többség számára magától értetődő döntésnek ennek az elsajátítása vagy evidenciának az ismerete.

4.2. A csallóközi vizsgálat

A csallóközi fiatal magyar felnőttekkel készített vizsgálat állítása, hogy a szlovák egyszerre lehet a büszkeség és a haszon nyelve, míg a magyar továbbra is főleg a büszkeséggel kapcsolódik össze.

A szlovákiai magyarság életét áthatják a nyelvreépüléssel, nyelvvesztéssel összefüggő veszélyeztetettségi diskurzusok mind a politikai, mind a tudományos színtéren (I.

Langman–Lanstyák 2000; Rabec 2013). Olyan nyelvi kérdések ezek, amelyek folyamatosan a közbeszéd tárgyát képezik, fenntartják a beszélők érdeklődését, különböző területek szakértőit is kérve a véleményalkotásra (ehhez újabban I. Hizsnjai Tóth 2022). Alapfeltevésként állítható, hogy ebben a kisebbségi közegben a magyar nyelv az autenticitás, a szlovák nyelv viszont az anonimitás jelölője. A fiatal felnőttek vizsgálata ilyen kontextusokban azért lehet különösen gyümölcsöző, mert olyan alternatív megközelítésekre mutathatnak rá, amelyek intézményes és némiképp monolingvis keretek között kevésbé láthatóak. (Pujolar 2001) A következő részletek is arra mutatnak rá, hogy a csallóközi fiatal felnőttek felülírják a kisebbségi léthez kapcsolódó, egynyelvűségi ideológiákon alapuló elképzeléseket. A 3. példa egy fókuszcsoporthoz tartozó interjúból származik, amelyből a 20 éves, Pozsonyban tanuló Ede gondolatait idézzük.

(3) *ha megtanuljuk a szlovák nyelvet, az kétszer annyi lehetőség, mint csak egy magyar-nak tudónak, annyira más a két nyelv. kezdetben hátrány magyarnak lenni itt [Pozsonyban], de előnyre kovácsolható tehát.*

(Ede)

Ede a szlovák nyelv elsajátítását a haszon diskurzusával kötötte össze. A megnevezett nyelv megtanulását és alkalmazását piaci lehetőségként értelmezi a kisebbségi magyarok számára. Bár a magyar nyelv nem esik kívül a csallóközi magyarok hiteles nyelvének kategóriáján, a magyar egynyelvűség hátrányosként, a többnyelvűség pedig előnyösként tételeződik. A többnyelvűvé válás itt az „előnyre kovácsolás” címkéjével jelenik meg, vagyis a felelősséget az egyéni szintre helyező elgondolásról van szó, amely a feljebb említett „self-made” beszélő ideáljának felel meg újfent. Ede narratívájával az összes beszélgetőtárs azonosult a beszélgetés során, sőt, Pál hasonló fejtegetésbe kezdett a beszélgetés egy későbbi pontján.

(4) *nyelvi szempontból mindenképpen előny magyarnak lenni, hiszen ha abbú indulunk ki, hogy több nyelv, több ember, itt is igaz. máris két nyelvet használhatunk, ami igencsak eltérő. a középiskola elvégeztével pedig ezáltal orientálódhatunk Győr vagy Budapest felé. aki ügyesebb szlovákból, Brűnn, Prága is szóba gyűhet, aki megbirkózik a nyelvvel. például én most itt egy <IT> cégnél dolgozok, a nyelvtudás elröpíthet Angliáig, de a kontinensen belül maradnék*

(Pál)

A (3) és a (4) részlet egyértelműen előnyösként tüntette fel a kisebbségi magyar létet – a többnyelvűség, a munkaerőpiaci viszonyok és így a transznacionális mobilitás szempontjából. Pál szerint a többnyelvűség akkor hasznos, ha az lehetőségeket nyit meg. Ugyanakkor bizonyos esetekben a szlovák a büszkeség nyelveként is értelmeződött. Erre példa Noel, a Komáromban élő 21 éves fiatal megnyilatkozása egy másik fókuszcsoporthoz.

(5) itt [Komáromban] kezdtem el érezni, mekkora előnye van [ti. a szlovák nyelvnek], akár a magyarországi ismerősök körében hivatalos íméleket fordítani, ilyenkor a lelkem simogatja. ilyenkor élvezem a szlovákot, nagyon jól lehet ezen a szinten mozogni, ezen a szinten nagyon jónak tartom magam. [...] szlovákot szeretném csiszolni, szlovákul hírek, könyv is, most szereztem be egy <Timrava>-regényt, bár még csak ígéretem magam. a kommunikációt javítani nagyon nehéz, nehéz úgy kommunikálni, hogy berögzödjön

(Noel)

Noel szavai a büszkeség koncepcióját köttették a szlovák nyelvhez, amelyet saját hangjaként értelmezett a beszélő. A fentiekkel ellentétben nem arra mutatott rá, hogy milyen profittal járhat a szlovák nyelv ismerete, hanem saját példát említett arra, hogy milyen büszkeséggel társuló tevékenységek mentén alkalmazza ezt a fajta tudást. A gondolatmenet későbbi pontján ő is kiemelte az önfejlesztés szükségességét olyan módon, amelyet Luisa Martín Rojo (Michel Foucault nyomán) „önfegyelmző technikának” nevez. (Martín Rojo 2019, 178. p.; l. még Foucault 1990/1975). Ezzel a fogalommal arra utal, hogy egy adott nyelv kiválasztása nem csupán a nyelvre vonatkozó szabad döntés, hanem annak az elhatározása is, hogy bizonyos személyes színterekre is bevonja azt önkéntesen az önjavítás és önfejlesztés céljából, jelen esetben a szabadidős tevékenység céljából végzett olvasás színterére. Másrésről Noel megnyilatkozása némileg elmozdítja az alapfelvetést, miszerint csallóközi kisebbségi kontextusban a magyar az autentikusság, a szlovák pedig az anonimitás nyelve. Noha tematizálódik az önfejlesztés szükségessége, magyarországi ismerőseivel szemben autentikusként tételődik magyar–szlovák kétnyelvűsége. Az autentikusság ismérve, hogy közösséghez tartozás érzetét nyújtja, és a másfelé nyitottság hangjává válhat. (Pachné Heltai 2020, 31., 183–192. p.) A megnyilatkozásból érzékelhető, hogy a szlovák a büszkeség és az autenticitás nyelvévé is válhat a késő modernitás keretei között.

A fenti példák tehát arra mutatnak rá, hogy a csallóközi fiatalok körében létezik a hivatalos diskurzusok szempontjából alternatívnak tűnő megközelítése a többnyelvűségnek. Ez egyfelől az egynyelvűséget hátrányosnak, a többnyelvűséget pedig hasznosnak és a kisebbségi lét kiaknázandó egyediségének tekinti. Másfelől a szlovák nyelv az autenticitás és a büszkeség nyelve is lehet, ha azok összekapcsolódnak a neoliberais önfegyelmzéssel.

4.3. A budapesti vizsgálat

A büszkeség nemzetállami ideológiája azt feltételezné, hogy a magyarországi szexuális kisebbségek számára kifejezetten a magyar nyelv (vagy valamely magyarországi nemzetiség nyelve) válna az autentikusság nyelvévé. A Budapesten kiadott tematikus magazinnal foglalkozó vizsgálat állítása azonban az, hogy a magyarországi szexuális kisebbségek számára az autentikusnak tételezett magyar nyelv nem válik kizárólagosan a

nemzeti büszkeség nyelvévé, mert a magazin különböző felületei angol nyelven is szólnak a fogyasztókhöz.

Noha a magazin gerincét adó cikkek magyar nyelven kívánják elérni a magyarországi szexuális kisebbségeket, a reklámok esetében sokszínűbb a kép. A vizsgált 2019-es évfolyam reklámjai között vannak angol nyelvűek is: a 186 reklámból 37 angol nyelvű, 15 pedig magyar és angol nyelvű is. Ezek mutatják, hogy külföldiek is célcsoportját képezik a lapnak: a magyar nyelvű reklámok azonban a magyarul nem beszélő egyéneket is meg tudják szólítani, hiszen gyakran a reklámszöveg nélkül is befogadható az adott hirdetés a vizuális megjelenítésnek és a termék vagy a szolgáltatás elnevezésének köszönhetően. Jó példa erre a The Grooming Monkey, ahol a név és a kép világossá teszik a magyarul nem tudók számára is, hogy férfikozmetikai szolgáltatásról van szó (1. ábra).

1. ábra. A The Grooming Monkey hirdetése (*Humen*, 2019/1. 55. p.)

THE GROOMING MONKEY

BUDAPEST

KOZMETIKA CSAK FÉRFIAKNAK!

Arckezelések, gyantázás,
manikűr, pedikűr

thegroomingmonkey

1074 Budapest, Dob utca 11.

1052 Budapest, Haris köz 2.

Üzleteinkben kizárólag
professzionális, férfiak számára
kifejlesztett termékekkel
dolgozunk.

Több reklám esetében is megfigyelhető, hogy valamilyen módon megjelenik a (globális) közösség szimbólumaként értelmezett szívárvány a reklámon (2. és 3. ábra). A szimbólum itt egyrészt valamilyen értéket jelenít meg, amelyet a Belvárosi Orvosi Centrum például *melegbarátként* fejezett ki. Másrészt azonban áruvá is válik, hiszen valamilyen terméket vagy szolgáltatást ennek a segítségével akar eladni. A szívárvány különböző megjelenési formái szintén az univerzalitáshoz kapcsolódnak, mert világszerte ez a szexuális kisebbségekhez kapcsolódó társadalmi mozgalmak jelképe, amely egyben hozzá is járul a helyszínek elfogadó imázsának megalkotásához. (Motschenbacher 2020)

2. és 3. ábra. A Budapesti Orvosi Centrum és a Favorit Home hirdetései (Humen, 2019/1. 31. 15. p.)

Budapesti Orvosi Centrum

BIZALOM • MEGBÍZHATÓSÁG
TISZTELET • KEDVESSÉG

**BUDAPEST
MELEGBARÁT
ORVOSI CENTRUMA**

NEMIGYÓGYÁSZAT
STD SZŰRÉS
SEBÉSZET
UROLÓGIA
PROKTOLÓGIA
BŐRGYÓGYÁSZAT
FŰL-ORR-GÉGÉSZET
ORVOSI KOZMETIKA
ESZTÉTIKAI KEZELÉSEK
ÉS BEAVATKOZÁSOK
ULTRAHANG VIZSGÁLATOK
LABORÁTORIUMI VIZSGÁLATOK
PSZICHOLÓGIAI TANÁCSADÁS

1053 Budapest, Ferenciek tere 7-8.
III. lépcsőház 2. em.
Telefon: +36 30 870 7427
+36 30 372 6832
info@boc.hu • www.boc.hu

FAVORIT HOME

**BARNA
GUSZTÁV**
FAVORIT HOME

Ingatlanközvetítés
2008 óta

Értékesítés, bérbeadás
saját ingatlanközvetítő
hálózaton keresztül hazai
és külföldi piacon.

+36 20 470 2114
info@favorithome.hu

A reklámok mellett kiemelendő, hogy a *Humen* magazinhoz tartozik az angol nyelvű *Pink Budapest* elnevezésű brand is, ahogyan ezt a laptulajdonos kifejtette az interjú során:

(6) a magazinban is folyamatosan fordítunk le cikkeket magyarról angolra, amiket mi írunk. publikáljuk ugye az angol változatát. plusz van saját, tehát hogy van eleve angolul megírt anyag is, ami nem magyarul készül. Tehát hogy van ilyen is, plusz- plusz nekünk ugye a például hogyha most az idejövő turistát nézzük, arra neki van egy teljesen más <brand>ünk, az a *Pink Budapest*. az pedig totál elembétékű [=LMBTQ] <guide>ként létezik, és- és azt- azt erre is- annak is- ez is a feladata igazából, hogy a- hogy a turistáknak nyújtson információt

(laptulajdonos)

A Pink Budapest a weboldal leírása szerint egy útikalauz, amelyet minden olyan személy számára készítenek, aki „beleillik az LBMTQ+ buborékba”. (Eredetiben: „who fits in with the LGBTQ+ bubble”; <https://pinkbudapest.com/>, utolsó megtekintés: 2024. 02. 23.) Az interjú egy másik részében a laptulajdonos a *pink turizmus* kifejezést használta a weboldal kapcsán, amellyel az idegenforgalom azon formáját illette, amely kifejezetten a feljebb említett személyeket szólítja meg (ennek kritikájához l. Comer 2022). Az angol nyelvű reklámok és a honlap így az angol nyelvhez kapcsolódóan ebben az esetben a haszonnal hozhatók összefüggésbe, hiszen az univerzálisnak tételezett nyelven való írás által válnak elérhetővé a potenciális fogyasztók.

Az angol azonban nem csak a haszon, hanem a büszkeség nyelvivé is válhat. A büszkeség viszont nem kizárólagosan a nemzethez kötődik, hanem egy olyan térben jelenik meg, ahol összekapcsolódik a nemzeti és a szexuális identitás. Ezt mutatja a magazin címe is, a *Humen*, amelyet a laptulajdonossal készített interjúban elhangzottak szerint a *human* és a *Hungarian men* kifejezésekből alkottak meg az alapítók. Egy sajtótermék esetében a cím kiemelt jelentőségű, hiszen szimbolikusan jelöli az egész kiadványt, minden címlapon a legnagyobb szedéssel szerepel, így a befogadó figyelmét fokozottan irányul rá. A szexuális kisebbséghez való tartozást a címben közvetlenül nem érhetjük tetten, de a szlogen (amely szintén szerepel a borítón, és amely 2016-ig az volt, hogy *Magyarország meleg magazinja*, 2016-tól pedig az, hogy az *LBMTQ* közösségért) ezt már a címlapra tekintve is világossá teszi. A kiadvány címe tehát, azzal a kontextusban, amelyben megjelenik a borítón, a magyar nemzeti identitás és a meleg szexuális identitás keresztmetszetére utal. Mindez azonban angol nyelven jelenik meg. A nemzeti (és a szexuális) identitás tehát itt nemcsak az autentikusnak tételezett nemzeti nyelven reprezentálódott, hanem az ebben a kontextusban anonimként működő, univerzálisként kezelt angol nyelven is.

Ahogy feljebb említettük, a magazinban olvasható cikkek nagy része magyar nyelvű, van azonban kifejezetten angol nyelvű, szintén a nemzetközi pink turizmusra építő rovata is. A *Proud Hungary* leginkább a budapesti meleg közösségi életet, vagy a fővárosi, főváros környéki látványosságokat ismerteti. A rovat címe a Magyarországhoz kapcsolt büszkeségnek a kifejezője, de a magazin címéhez hasonlóan itt is összekapcsolódik a nemzeti és a meleg büszkeség – angol nyelven. Egyes cikkek tipikus turistacélpontokat ismertetnek (Visegrád, Esztergom vagy a fővároson belül a Városliget, Szabadság híd, Halászbástya stb.), így ezeket akként jelenítik meg a külföldiek számára, mint amik alkalmas tárgyai a magyar kultúra fogyasztásának. A *Proud Hungary* másik része minden lapszámban ugyanaz: kétoldalas ismertetés a budapesti meleg közösségi élet főbb helyszíneiről (bárok, klubok, szaunák), amelyek többségének önálló hirdetőfelülete is van a lapban. Így büszkeség mellett a haszon is beleíródott az ezen részeket felölelő *Proud Hungary* rovat szerkesztési gyakorlatába (a jelenséghez l. Milani–Levon 2016).

A vizsgálat tehát arra világít rá, hogy a haszon és a büszkeség ideológiai, valamint az autentikusnak tételezett és az anonimként kezelt nyelv komplex, de egyenlőtlen viszonyrendszert alkot. A haszon nyelvivé ugyanis a magyar és az angol egyaránt válhat. Mégis feltűnő az, hogy a büszkeség koncepcióját itt is annyira áthatják a haszonhoz kapcsolódó elképzelések, hogy a hitelesnek tételezett magyar nyelv nem tud kizárólagosan a büszkeség nyelve lenni, ahhoz ugyanis egyaránt kötődik az angol nyelven reprezentálódó nemzetköziség elképzelése is.

4.4. Összehasonlítás

A feljebb részletesebben kifejtett három példa kapcsán arra a következtetésre jutotunk, hogy ebben a három kisebbségi kontextusban a beszélők nyelvekkel kapcsolatos stratégiáit úgy hatják át a haszon nyelvi ideológiái, hogy a büszkeség többé nem magától értetődően kapcsolódik az autentikusnak tételezett nyelvekhez. A katalóniai magyar bevándorló vagy diaszpórikus csoportban a büszkeség érzése ritkán kapcsolódott a tartomány „saját nyelveként” (*llengua pròpia*) értelmezett katalánhoz, mert az egyértelmű értékvállalást is jelentene a katalán etnikummal és a függetlenségpárti politikai meggyőződéssel. A csallóközi fiatal felnőttek körében a büszkeség többé nem kizárólag a magyar nyelvhez és az (egynyelvűként kezelt) etnikai kisebbséghez kötődött, hanem a szlovák nyelv ismeretéhez és a többnyelvűséghez is, mert azok több lehetőséggel, magasabb életszínvonallal kecsegtetnek. A magyarországi szexuális kisebbségek számára pedig a büszkeség koncepciója nem csupán a kisebbség hiteles nyelvéhez, tehát a magyarhoz társult, hanem a nemzetköziséghez, és így az angol nyelvhez is, mert az enged szélesebb körű reprezentációt. Ez a fajta eltolódás azonban nemcsak a büszkeségről és a hitelességről árul el fontos információkat, hanem arról is, hogy a haszon hogyan kötődik minél inkább a nemzetállami és az azon túlmutató anonimitáshoz. Ugyanis azt láthattuk a fenti elemzésekből, hogy nagyon is hasonló elgondolások állnak amögött, ahogyan a katalóniai diaszpórikus magyarok a spanyol nyelv új beszélőjévé, a csallóközi fiatal felnőttek többnyelvű beszélőkké akarnak válni, a budapesti tematikus magazin pedig külföldi fogyasztók által is elérhetővé.

5. Összegzés

Tanulmányunkban arra tettünk kísérletet, hogy három különböző kisebbségi kontextusban hasonlítsuk össze az érintettek nyelvi döntései mögött húzódó elgondolásokat. Ehhez a nyelvi ideológiák kutatási hagyományára, azon belül is a büszkeség és a haszon diskurzusaira (Duchêne–Heller [eds.] 2012), valamint az anonimitás–autenticitás kettősségre (Gal–Woolard 2001) támaszkodtunk. A tanulmányban három különálló, egymástól függetlenül megvalósított kvalitatív szemléletű vizsgálat eredményeit vetettük össze. Így a katalóniai vizsgálat arra kereste a választ, hogy milyen szerepet

töltenek be a helyi nyelvek (katalán és kasztíliai spanyol) a diaszporizáció folyamatában egy újonnan létrejövő katalóniai bevándorló csoportban. A csallóközi vizsgálat arra, hogy mutatkozik-e a nyilvános reprezentációkhoz képest másfajta megközelítés abban, ahogy az őshonos magyar nemzetiséghez tartozó csallóközi fiatal felnőttek navigálnak a szlovák és a magyar nyelvhez kapcsolódó diskurzusok között. A budapesti vizsgálat pedig arra, hogy milyen nyelvekre támaszkodva reprezentál helyeket és szolgáltatásokat a *Humen* című tematikus magazin a magyarországi szexuális kisebbségek felé. A három vizsgálat összehasonlítását a magyar antropológiai nyelvészeti előzményeket (Réger 2002/1990) mintául véve valósítottuk meg úgy, hogy az egyes vizsgálatokat egyedi esetekként kezeltük, és a vizsgálatok eredményeként megfogalmazható állítások között vontunk párhuzamot. (Kosmützky et al. 2020) A tanulmányunkban bemutatott módszertani kísérlet korlátait (így az egyes egyedi kontextusok bemutatásának hiányát és ebből fakadóan a transzferálható állítások leegyszerűsítő voltát) elismerve a tanulságok a következőképp összegezhetők.

Ebben a három (bevándorló, őshonos nemzetiségi és szexuális) kisebbségi kontextusban az figyelhető meg, hogy a beszélők nyelvi döntéseit úgy határozza meg a haszon koncepciója, hogy a büszkeség és az autentikusnak tételezett nyelvek (jelen példákban a katalán és a magyar) kapcsolata többé nem tekinthető kézenfekvőnek. Mégpedig azért nem, mert a haszonhoz a nemzetállami szinten és azon túl is értelmezett anonimitás és a többnyelvűség kötődik (I. Martín Rojo 2019). Az idézett részletek rámutattak arra, hogy ez a beszélők megélései alapján igaz Katalóniában az államon belüli és a nemzetközi munkaerőpiacot megtestesítő spanyol nyelvre, Csallóközben a kisebbségi létet előnnyé formálni képes szlovák nyelvre, és a mindhárom vizsgálati helyszínen jelen lévő angol nyelvre, amely a szexuális kisebbségek esetében a nemzetközi büszkeséget is megjeleníti. A nagy képet tekintve tehát tanulmányunk azokhoz a vizsgálati eredményekhez kapcsolódik, amelyek azt hangsúlyozzák, hogy a haszonelvű, sokszor neoliberálisnak nevezett korszellem hatja át a nyelvekkel kapcsolatos egyéni stratégiákat még olyan kontextusokban is, ahol a büszkeség és az autenticitás korábban haszon nélkül is formáló erővel bírtak (I. Heller–Duchêne 2012; Dlaske 2014; Tuktamysheva–Kirillova 2023). Az ebben a tanulmányban bemutatott narratívák alapján a beszélők az anonimnak, és így univerzálisnak tételezett nyelvekre tekintenek az önmegvalósítás eszközeként, amivel kisebb nyelvek hitelessége kevésbé tud versenyezni. Továbbra is fontos diskurzus a büszkeség, de balítélet volna azt gondolni, hogy értelmezhető a haszon megfontolásai nélkül.

Irodalom

- Baker, Paul–Levon, Erez 2015. Picking the right cherries?: A comparison of corpus-based and qualitative analyses of news articles about masculinity. *Discourse & Communication*, 9. évf. 2. sz. 221–236. p. doi:10.1177/1750481314568542
- Barabás Blanka–Fazakas Noémi 2020. Reinventing linguistic ethnographic fieldwork during the COVID-19 pandemic. *Hungarian Studies Yearbook*, 2. évf. 1. sz. 113–122. p. doi:10.2478/hsy-2020-0009
- Bodó Csanád 2016. *Nyelvi ideológiák és különbségek*. Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet.
- Bodó Csanád 2017. Mediatizált nyelvjárások. In Benő Attila–Fazakas Noémi (szerk.): *Élőnyelvi kutatások és dialektológia. Válogatás a 19. Élőnyelvi Konferencia – Marosvásárhely, 2016. szeptember 7–9. – előadásaiból*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 38–50. p.
- Bodó Csanád–Heltai János Imre 2018. Mi a kritikai szociolingvisztika? Elmélet és gyakorlat. *Magyar Nyelvőr*, 142. évf. 4. sz. 505–523. p.
- Bodó, Csanád–Barabás, Blanka–Botezatu, Isabela–Fazakas, Noémi–Gáspár, Judit–Heltai, János Imre–Laihonen, Petteri–Lajos, Veronika–Szabó, Gergely–the Csercsetáre–Invitees 2023. Participatory sociolinguistics across researchers' and participants' languages ideologies. *Critical Inquiry in Language Studies*. doi:10.1080/15427587.2023.2288814
- Brezina, Vaclav Timperley, Matt–McEnery, Anthony 2018. #LancsBox v. 4.x. Szoftver. Letöltés: <http://corpora.lancs.ac.uk/lancsbox>
- Bürki, Yvette 2022. “Pride” and “profit”: The values of Spanish as a heritage language among Latin Americans in German-speaking Switzerland. In Márquez Reiter, Rosina–Patiño-Santos, Adriana (szerk.): *Language Practices and Processes among Latin Americans in Europe*. London–New York, Routledge, 178–207. p. doi:10.4324/9781003130703
- Cagliutuncigil, Tulay 2018. Between myth and reality: Language classrooms in Spanish and Catalan social integration programmes. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 39. évf. 2. sz. 431–444. p. doi:10.1080/01434632.2018.1429456
- Comer, Joseph 2022. *Discourses of Global Queer Mobility and the Mediatization of Equality*. New York, Routledge. doi:10.4324/9781003087960
- Curd–Christiansen, Xiao Lan–Huang, Jing 2021. “Pride” and “profit”: A sociolinguistic profile of the Chinese communities in Britain. *International Journal of the Sociology of Language*, 269. sz. 47–72. p. doi:10.1515/ijsl-2020-0005
- Dlaske, Kati 2014. Semiotics of pride and profit: Interrogating commodification in indigenous handicraft production. *Social Semiotics*, 24. évf. 5. sz. 582–598. p. doi:10.1080/10350330.2014.943459
- Duchêne, Alexandre–Heller, Monica (szerk.) 2012. *Language in Late Capitalism: Pride and Profit*. New York–London, Routledge. doi:10.4324/9780203155868
- Duff, Patricia A. 2008. *Case Study Research in Applied Linguistics*. New York, Taylor and Francis Group. doi:10.4324/9780203827147
- Foucault, Michel 1990/1975. *Felügyelet és büntetés: A börtön története*. Ford. Fázsy Anikó, Csűrös Klára. Budapest, Gondolat.

- Fukuda, Makiko 2017. Double gateway to the host society?: Knowledge and perceptions of Japanese people living in Catalonia regarding language. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 38. évf. 1. sz. 19–34. p. doi:10.1080/01434632.2016.1146288
- Gal, Susan 2002. Language ideologies and linguistic diversity: Where culture meets power. In Keresztes László–Maticsák Sándor (szerk.): *A magyar nyelv idegenben*. Debrecen, Debreceni Egyetem, 197–204. p.
- Gal, Susan–Irvine, Judith T. 2019. *Signs of Difference: Language and Ideology in Social Life*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Gal, Susan–Woolard, Kathryn A. 2001. Constructing languages and publics: Authority and representation. In Gal, Susan–Woolard, Kathryn A. (szerk.): *Languages and Publics: The Making of Authority*. Manchester–Northampton, St. Jerome, 1–12. p. doi:10.4324/9781315759647-1
- Heller, Monica–Duchêne, Alexandre 2012. Pride and profit: Changing discourses of language, capital and nation-state. In Duchêne, Alexandre–Heller, Monica (szerk.): *Language in Late Capitalism: Pride and Profit*. New York–London, Routledge, 1–21. p. doi:10.4324/9780203155868-1
- Heller, Monica–Pietikäinen, Sari–Pujolar, Joan 2018. *Critical Sociolinguistic Research Methods: Studying Language Issues That Matter*. New York, Routledge. doi:10.4324/9781315739656
- Heltai János Imre 2021. Résztételiség és szociolingvisztika. *Alkalmazott Nyelvtudomány*, 21. évf. 2. sz. 21–34. p, doi:10.18460/ANY.2021.2.002
- IdesCat 2021. *Anuari estadístic de Catalunya*. Letöltés: <https://www.idescat.cat/indicadors/?id=aec&n=15250&t=202100>
- Hiznyai Tóth Ildikó 2022. *Nekem mondd? Jaffás és Kofolás beszélgetései a magyar nyelvről*. Dunaszerdahely, Nap Kiadó.
- Kontra Miklós–Saly Noémi (szerk.) 1998. *Nyelvmentés vagy nyelvárulás? Vita a határon túli magyar nyelvhasználatról*. Budapest, Osiris.
- Kosmützky Anna–Nokkala, Terhi–Diogo, Sara 2020. Between context and comparability: Exploring new solutions for a familiar methodological challenge in qualitative comparative research. *Higher Education Quarterly*, 74. évf. 2. sz. 176–192. p. doi:10.1111/hequ.12255
- Kőszegi Áron 2022a. *Sokszínű maszkulinitás: Férfiképek textuális és vizuális megalkotása egy tematikus magazinban*. Szakdolgozat. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Kőszegi Áron 2022b. „Egy igazi férfinak igazi borbély jár”. Férfiképek a Humen magazinban. In Daróczi Jakab–Hajdu Ildikó–Nyerges Csaba–Prótár Noémi (szerk.): *Határok és határátlépések*. Budapest, ELTE Eötvös József Collegium, 29–50. p.
- Laihonen, Petteri. 2011. A nyelvideológiák elmélete és használhatósága a magyar nyelvvel kapcsolatos kutatásokban. In Hires-László Kornélia–Karmacs Zoltán–Márku Anita (szerk.): *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban. A 16. Élőnyelvi Konferencia előadásai*. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 20–27. p.
- Lajos Veronika 2015. Mozgásban a világ. A több színterű etnográfia (multi-sited ethnography) kérdése. In Jakab Albert Zsolt–Kinda István (szerk.): *Aranykapu. Tanulmányok Pozsony*

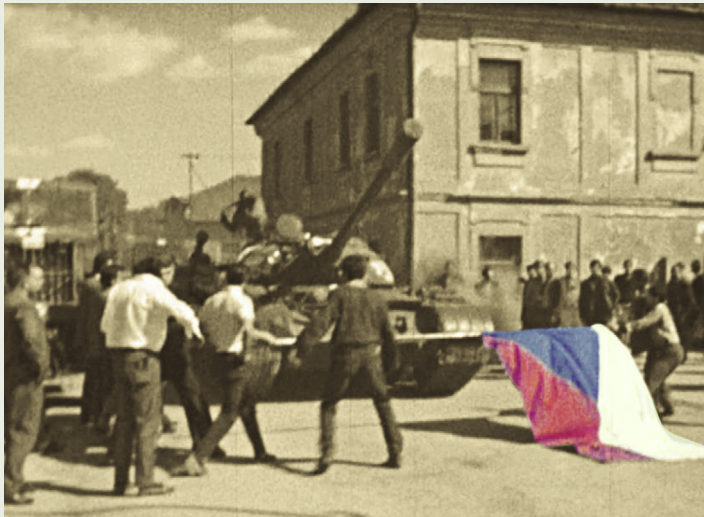
- Ferenc tiszteletére.* Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság–Szabadtéri Néprajzi Múzeum–Székely Nemzeti Múzeum, 163–172. p.
- Langman, Juliet–Lanstyák István 2000. Language negotiations in Slovakia: Views from the Hungarian minority. *Multilingua*, 19. évf. 1–2. sz. 55–72. p. doi:10.1515/mult.2000.19.1-2.55
- Lanstyák István 2017. *Nyelvi ideológiák (általános tudnivalók és fogalomtár)*. Online dokumentum. Letöltés: https://web.unideb.hu/~tkis/li_nyelvideologiai_fogalomtar.pdf
- Lanstyák István 2023. Nyelvi aformalizmus és a formális stílus. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 25. évf. 1. sz. 3–36. p.
- Martín Rojo, Luisa 2019. The “self-made speaker”: The neoliberal governance of speakers. In Martín Rojo, Luisa–Del Percio, Alfonso (szerk.): *Language and Neoliberal Governmentality*. London–New York, Routledge, 162–189. p. doi:10.4324/9780429286711-8
- Massaguer Comes, Marina 2022. *No-catalanoparlants a Catalunya: Identitats socials, desigualtats i llengua catalana*. Doktori disszertáció. Barcelona, Open University of Catalonia. Letöltés: <https://www.tdx.cat/handle/10803/687498>
- Milani, Tommaso M.–Levon, Erez 2016. Sexing diversity: Linguistic landscapes of homonationalism. *Language & Communication*, 51, 69–86. p. doi:10.1016/j.langcom.2016.07.002
- Misad Katalin. 2019. *Nyelvhasználat kétnyelvű környezetben: Tanulmányok a magyar–szlovák nyelvi kapcsolódások köréből*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet–Gamma Nyelvi Iroda.
- Motschenbacher, Heiko 2020. Walking on Wilton Drive: A linguistic landscape analysis of a homonormative space. *Language & Communication*, 72. évf. 25–43. p. doi:10.1016/j.langcom.2020.02.002
- Pachné Heltai Borbála 2020. *Többsnyelvűség Geresdlakon. Szociolingvisztikai kutatások a finnek lakta magyarországi német településen*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.
- Pintér Tibor 2009. *Nyelvi találkozások Dunaszerdahelyen. Kisebbségi nyelvhasználat egy szlovákiai magyar városban*. Budapest, Lexika Kiadó.
- Pujolar, Joan 2000. *Gender, Heteroglossia and Power: A Sociolinguistics Study of Youth Culture*. Berlin–New York, Mouton de Gruyter.
- Pujolar, Joan–González, Isaac 2013. Linguistic “mudes” and the de-ethnicization of language choice in Catalonia. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 16. évf. 2. sz. 138–152. p. doi:10.1080/13670050.2012.720664
- Rabec István 2013. *A nyelveépülés vizsgálata szlovákiai fiatalok körében*. Doktori disszertáció. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem. Letöltés: <http://doktori.btk.elte.hu/lingv/rabecistvan/diss.pdf>
- Réger Zita 2002/1990. *Utak a nyelvhez. Nyelvi szocializáció – nyelvi hátrány*. Második kiadás. Budapest, Soros Alapítvány–MTA Nyelvtudományi Intézet.
- Sebők Szilárd 2017. *Meta és nyelv: Kísérletek a nyelveírás nyelvének leírására*. Pozsony, Comenius Egyetem.
- Simon Szabolcs–N. Varagya Szilvia 2022. Identitás – attitűd – nyelv a komáromi kétnyelvű beszélőközösség körében. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 24. évf. 1. sz. 15–32. p.

- Silverstein, Michael 1979. Language structure and linguistic ideology. In Clyne, Paul–Hanks William F.–Hofbauer Carol L. (szerk.): *The Elements: A Parasession of Linguistic Units and Levels*. Chicago, Chicago Linguistic Society, 193–247. p.
- Schmidt Ildikó 2022. *A sikeres iskolai inklúzió tényezői*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem–L'Harmattan Kiadó.
- Szabó Gergely 2022a. *A critical sociolinguistic study of diasporization among Hungarians in Catalonia*. Doktori disszertáció. Barcelona–Budapest, Universitat Oberta de Catalunya–Eötvös Loránd Tudományegyetem. Letöltés: <https://www.tdx.cat/handle/10803/687700>
- Szabó Gergely 2022b. Mobilitás és többnyelvűség. Egy nyelvészeti etnográfiai vizsgálat bemutatása. In Kocsis Ágnes–Szlávič Eszter–Varga-Sebestyén Eszter (szerk.), *Észlelés és előfordulások: Tanulmányok a 15. Félúton konferenciáról*. Budapest, ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, 44–57. p. Letöltés: <https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/89547>
- Szabó Gergely 2023. Diasporic imagination and chronotopes: Language ideologies in two Hungarian diasporic groups in Catalonia. *Academia Universitatis Sapientiae, Philologica*, 15. évf. 3. sz. 118–134. p. doi:10.2478/ausp-2023-0030
- Szabó, Gergely 2024. Collaborative research practices in the study of diasporisation: Chronotopes of dispersion among Hungarians in Catalonia. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*. doi:10.1080/01434632.2024.2357143
- Szabó Gergely (megjelenés előtt). Boundary-maintenance and unwillingness to learn Catalan: Ideologies of multilingualism among Hungarians in Catalonia. Megjelenik: Pöyhönen, Sari–Simpson, James (szerk.): *Minority Language Learning for Adult Migrants in Europe*. London–New York, Routledge.
- Szabó Gergely–Bodó Csanád 2020. A székely nyelv regisztrálása a közösségi médiában. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények*, 64. évf. 1. sz. 39–56. p.
- Szabó Nikolett 2023. *Nyelvi ideológiák a Csallóközben és azon túl*. Szakdolgozat. Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Tuktamysheva, Alsu–Kirillova, Ksenia 2023. Pride and profit: Language, identity and tourism in Russia. *International Multilingual Research Journal*, 17. évf. 1. sz. 33–50. p. doi:10.1080/19313152.2022.2101330
- Woolard, Kathryn A. 2016. *Singular and Plural: Ideologies of Linguistic Authority in 21st Century Catalonia*. Oxford, Oxford University Press. doi:10.1093/acprof:oso/9780190258610.001.0001
- Woolard, Kathryn–A.Frekko, Susan. E. (szerk.): 2013. Catalan in the twenty-first century. [Special issue]. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 16. évf. 2. sz. 129–229. p.

GERGELY SZABÓ—NIKOLETT SZABÓ—ÁRON KŐSZEGI

LINGUISTIC IDEOLOGIES IN A MINORITY. EXAMPLES FROM CATALONIA, CSALLÓKÖZ AND BUDAPEST

Critical sociolinguistics with a qualitative approach seeks to explore the background of language-related social issues. Such issues include, for example, the systems of ideas that shape contemporary public thinking, especially when it comes to language choice in minority contexts. The paper compares three such contexts: the context of a diasporic group (Hungarians in Catalonia, Spain), the young adults of an indigenous minority (Hungarians in Csallókőz, Žitný ostrov, Slovakia), and the media representation of sexual minorities in Hungary. The comparison is based on three separate studies with a qualitative and explorative orientation conducted by one of the authors each. These studies examined the language ideologies of late modernity and global capitalism that the literature identifies as discourses of pride and profit. We argue that speakers' narratives on their language choice are permeated by the concept of profit in a way that pride is no longer evidently associated with authenticity.

L. Juhász Ilona

Ruszkik, haza!

Adalékok Csehszlovákia
1968-as katonai megszállása
szlovákiai magyar emlékezetéhez

Fórum Kisebbségkutató Intézet